

**Чендей і русинство : між правдою і брехнею – прірва:
(Думки після прочитання статті П.Годьмаша
“Фіаско гаврошофедак”)**

“Чимало твориться легенд і домислів та вимислів довкола талановитих і видатних по їх смерті”, – писав батько у своїх щоденникових записках, коли мова зайшла про те, як довкола постаті одного із знаменитих художників витворюється міф устами іншого, який теж хоче бути бодай трішечки іменитим і відомим, і шлях до слави чомусь прокладає саме створюючи отакі міфи і вигадуючи нісенітницю. Ну неже, коли мова йде про видатних, хтось має право вигадувати, фантазувати і злочинно називати біле чорним, а то й, взагалі, просто, м’яко кажучи, казати неправду.

Іван Чендей, як і ми, його діти, ніколи не вважав себе русином (у сенсі окремому від українства), завжди вважав закарпатців українцями! Саме українцями. І боліло його те, що серед українців-закарпатців знаходяться “землячки-руснячки”, які говорять про “цімборшаг” і про “наохтема врокаши”, звісно, розуміючи, про який “рокаш” ті землячки мовлять і звідки дує північний вітер.

“Я все робив, аби прославити свій рідний край у слові”, – такий запис робить батько у щоденнику 11 липня 1984 року. Чи знав він тоді, що не пройде й двох років по його смерті, як знайдуться ті “землячки”, які наважаться облудливо вигадувати і свідомо вводити в оману читача. Хоч засумніватися в українськості Чендея зможе тільки не дуже тямущий читач.

Чендей завжди казав, що він – українець. Як українцем є кожен з тих, чії батьки орали цю скупку на врожаї землю, та душі їхні були правдивими та багатими на добро.

Можна б взагалі не реагувати на ту статтю Петра Годьмаша, де він по-злому, з ненавистю говорить про тих, хто, як і батько, є українцями, якби це була просто злоба і просто бажання вкотре зачепити “русинське” питання. Не вперше дихають ненавистю до України ті, хто живе в Україні, не вперше намагаються поділити нас, закарпатців, на “корінних і некорінних”, забуваючи при цьому, що корінь спільний і у слова Русь (Київська), і в давньої самоназви українців русин.

Та ми: діти Чендея, його дружина Марія Іванівна, – не так здивовані, як обурені тією брехнею, яку Годьмаш наважився розповсюджувати у пресі, озвучуючи відвертий абсурд і маячню про те, що “В душі, як і його діти, І.Чендей залишався і помер русином по національності...”. На користь свого отакого “умозаключення” Годьмаш наводить вирвані із контексту слова батька: “Я себе усвідомив українцем великою мірою завдяки літературі...”, і тут же стверджує, що, мовляв, “на русинській мові його твори в ті часи не побачили б світу”. Шкода розчарувати представника русинства, але насправді і в ті, і в ці, і в будь-які інші часи твори величного письменника Закарпаття і всієї України не побачили б світу русинською мовою. (Хоча здається нам, що це світ має бачити твори, а не навпаки...) Чому? Та бо мови такої не існує – так вважав Чендей, а діалекти закарпатські знав і любив, але діалект – не мова...

Письменник Чендей становився як особистість, здобуваючи середню освіту в Хустській реальній гімназії, де панувала таки досить русофільська атмосфера. Серед улюблених вчителів Чендея був учений-фольклорист Петро Васильович Лінтур. Саме під впливом Лінтура перші проби пера Чендея були російською мовою. Деякі навіть публікувалися у російськомовному журналі “Будет день”. Та з часом, читаючи твори українських письменників-класиків, Чендей усвідомлює, що писати буде тільки рідною, українською, мовою, бо тільки рідною зможе озватися його душа до читача.

Недарма з часом, шліфуючи у собі письменницький хист, Чендей утверджувався саме як український письменник, поступово заглиблюючись у вир рідної української прози та поезії. А ще значний вплив на письменника мали націоналістичні та просвітянські погляди у родині його дружини. Тут дітей виховували творами Шевченка, Стефаніка, Грушевського. Тесть Чендея Іван Пекар був одним із очільників місцевої “Просвіти”. І саме йому, Іванові Пекарю, присвячена повість Чендея “Іванові журавлі”.

Після возз’єднання Закарпаття з матір’ю-Україною Іван Чендей працює штатним журналістом газети “Закарпатська правда”, зустрічається і спілкується з українськими письменниками Києва та Львова, усвідомлює себе таким самим українцем, як і вони.

Отож, звідси і сформувалася, зрештою, та думка про усвідомлення себе українцем завдяки літературі, яку по своєму вирішив зрозуміти п. Годьмаш.

Щодо твердження п. Годьмаша, що Чендей “...в душі, як і його діти, залишався і помер русином по національності...”, тут, як мовиться, без коментарів. Зауважимо тільки, що Чендей ніколи не належав до тих, які приховують свої погляди чи бояться незручностей, що можуть виникнути внаслідок оприлюднення якихось сенсаційних зізнань. Якби Чендей хоч на мить, хоч коли-небудь засумнівався у тому, чи він – українець, або виявив готовність посприяти русинській ідеї в краї, – це давно вже стало б одним із “прапорів” русинської громади, а то б ще й якогось “міністерського портфельчика” у “временному їхньому правительстві” йому здарували...

Дітей своїх Чендей виховував завжди у вірі і правді, не баламутячи їм душі вигадками про “окремішню русинську націю”. Швидше навпаки, пригадуємо, як при розмові про «русинське общество», їхні ідеї, співчутливо, але іронічно посміхався у вус так, як лише він умів посміхатися. І зараз, із небес споглядаючи праведне обурення статтейкою Годьмаша своїх, начебто русинських, дітей, він так само усміхається... Що ж, голослівності, якої так боїться Годьмаш, йому не позичати. Син письменника справді навчався в Ужгородському університеті, і на цьому правда в словах Годьмаша закінчується. Розповідь про підпільну русинську організацію, членом якої нібито був Михайло Чендей, є цілковитою маячню, як маячню є і те, що Михайла виключали з університету, а батька його, тобто Чендея-письменника – з партії через участь сина в цій організації...

Не будемо зараз говорити про очевидне і давно відоме – чому і за що виключали Чендея з партії, чому не друкували. Всі, хто цікавиться, знають, дехто ще й пам'ятає. Знає про це і Годьмаш. Чому ж вигдав таку нісенітницю і чому йому не соромно, – це вже питання, які стосуються, очевидно, моральності. Чи неморальності.

Цілковито поза межами “морально-аморально” є слова Годьмаша: “Незадовго до відходу у вічність І.Чендей мені сказав, що не сердиться на сина, бо таким його, тобто русином виховав.”... Багато хто може сказати, що був серед знайомих Чендея. Мало хто може похвалитися, що був другом Чендея. Ще менше людей (їх усього кілька) можуть заявити, що протягом останніх трьох років життя Чендея бесідували з ним. Чендей важко хворів, з достоїнством переносячи хворобу, як достойно зносив усі життєві негаразди. Отож, Годьмаша не було ні серед добрих знайомих Чендея, ні серед друзів. Просто не могло бути. Бо шляхи у таких різних людей, як Чендей і Годьмаш, мають настільки різні траєкторії, яким навіть гіпотетично важко перетнутися...

І наприкінці знов із щоденників Чендея, де, повірте, можна знайти багато відповідей на усе, що хвилює. Читаємо тут і таке: “Між правдою й брехнею завжди лежала прірва.

Правда ніколи не поступалася місцем брехні. Брехня поступалася місцем правді!

Правда завжди була стриманою, гордою і величною.

Брехня завжди йшла ходою невпевненою, постійно оглядалася, вона завше була галасливою, суєтливою, метушливою”.

Ну що тут ще додаш?

*Марія Іванівна Чендей, вдова письменника
Михайло Іванович Чендей, син І.М.Чендея,
Марія Іванівна Трещак, донька І.М.Чендея*

Стаття надійшла до редакції 1.06.2013 р.

Кіраль Сидір Степанович – доктор філологічних наук, професор Національного університету біоресурсів і природокористування України, академік Академії вищої освіти.